

פתח דבר

גיליון המאה הוא ודאי סיבה לחגוג, אך גם רגע לעצור ולבחון היכן אנו עומדים. ב-40 השנה האחרונות שם לו **ביטחון סוציאלי** למטרה לקדם את עקרון הביטחון הסוציאלי לכלל אזרחי המדינה. כתב העת משמש במה להצגת מחקרים ודיונים אקדמיים אודות הנעשה בתחום מדיניות הרווחה בארץ ובעולם, לניתוחים היסטוריים של יישום מדיניות זו, לניתוחים עכשוויים הממפים צורכי אוכלוסיות שונות, למחקרי הערכה הבוחנים יישומי מדיניות ועוד. נודה, אין בהיותנו כתב עת אקדמי כדי למנוע מאיתנו לנקוט גם עמדה ערכית; אנו רואים במדיניות רווחה אמצעי בידי המדינה להשגת מטרות אלה: קידום צדק חלוקתי; צמצום האי-שוויון בחלוקת המשאבים בחברה או לפחות הבטחת המינימום הנדרש לאדם לקיום בכבוד; מתן מענה לצרכים מיוחדים של אוכלוסיות עם מוגבלויות; סיוע לאנשים להתגבר על משברים חולפים, כגון אבטלה או מחלה, ולהשתלב מחדש בזרם המרכזי של החברה. גיליון זה ממשיך אותה מסורת, עם ארבעה מאמרים (והקדמה) מתוך כנס המחקר הבינלאומי של ISSA,¹ אשר תורגמו מתוך כתב העת לסקירה בינלאומית של שירותי רווחה.² במאמרים אלה ניגשים אנשים מובילים בתחום, ממספר ארצות, לבחון דרכים שונות שבהן ניתן לשפר את הנגשת שירותי הרווחה, ובעיקר את שירותי הבטחת ההכנסה במאה ה-21: קביעת אמות מידה להוצאות מנהליות (סלוצ'ינסקי); וידוא שהבטחת ההכנסה מגיעה לכול (גהאי); שימוש מושכל בדמי אבטלה, לא רק כדי להגן על המובטלים, אלא גם כדי ליצור מקומות עבודה (ארנסט); התאמת שירותי התמיכה לצורכי האוכלוסייה (גוטליב).

אולם, עלינו להודות, שיח שירותי הרווחה כיום הוא שיח המגשש את דרכו. מערך השירותים מבוסס על הנחות יסוד שנקבעו בדוח בוורידגי בשלהי מלחמת העולם

1 האיגוד הבינלאומי לשירותי רווחה.

2 International Social Service Review.

השנייה, ואשר נועדו להבטיח שאיש לא יסבול ממחסור, ממחלה, מהזנחה, מבורות ומבטלה. לתכלית זו הוקמו שירותי ביטוח לאומי יחד עם שירותי הבריאות, החינוך והדיוור. 70 שנה לאחר מכן לא צריך להיות מומחה לשירותי רווחה, כדי להבין שמטרות אלה לא הושגו, לא בישראל ולא במדינות העשירות בעולם (לא כל שכן במדינות המכונות מתפתחות): האי-שוויון ושיעורי העוני גדלים והולכים; שירותי הבריאות הציבוריים נאנקים תחת מחסור במשאבים והתורים לבדיקה ולהתערבות מתארכים והולכים; מערכת החינוך מבטיחה השכלה טובה לשכבת המצטיינים ובורות תפקודית לאחוזים גבוהים מהאוכלוסייה; אצל רבים גם דיוור הולם בסטנדרטים התואמים את המאה ה-21 הוא חלום באספמיה. על עבודה מכבדת ומעצימה הזמינה לרוב הציבור אין מה לדבר. אפשר לטעון שמי שלא מצליח לשרוד מול דרישות החברה בת זמננו לא ראוי ליותר (להאשים את הקורבן), שממילא אין זה מתפקידה של המדינה להתערב (חסידי המדיניות הניאו-ליברלית הדוחים את חזונו של בוורידג'). ואפשר לשאול, אם הדרך שבה אנו בונים שירותי רווחה אמנם הולמת את החברה שאנו חיים בה, אם שירותים אלה מסוגלים לתת מענה ראוי.

ב-70 השנה שחלפו מאז פרסום דוח בוורידג' השתנה העולם ללא הכר: ארגון העבודה, אופייה, אלה שעובדים ואלה שלא; היחסים בין המינים, מושגי המגדר והיחסים המשפחתיים; רמת הילודה ותוחלת החיים – אנו יולדים פחות (אפילו בישראל!) ומאריכים ימים יותר. מאחורי כל אלה עומדות ההתקדמות הטכנולוגית המואצת ורמת הרווחה הכללית שעלתה עשרות מונים. ועם כל זאת הביטחון שלנו, בעתידנו ובעתיד ילדינו, שברירי יותר, ומאמצות הברית עד למזרח התיכון, ממזרח וממערב, הומרה פוליטיקה של חזון ותקווה בפוליטיקה של שנאה והפחדה. הקהילה המקומית של השכונה והמשפחה התפוררה, ונותרה רק הקהילה שבדמיון, העם חסר הצורה, חסר ההגדרה, שלא ניתן לתארו במלים. בוורידג' אכן הציע חזון ותקווה בזמנו, רשת ביטחון לימים קשים. על יסודות איתנים אלה קמה מפלצת בירוקרטית שעסוקה בהתגוננות מול המתחזה לא פחות, ואולי אף יותר, מאשר בזיכוי הנזקק. "אין ארוחות חיים", ועל כל עזרה משלמים בהטרדה ובהשפלה, אשמים במצבנו כל עוד לא הוכחנו אחרת. רק דבר אחד שריר וקיים – יכולת המיעוט לנכס לעצמו את מרב העושר האנושי, יכולת שרק הולכת ומתעצמת. התוצאה היא אי-שוויון מעמיק והולך, ובעקבותיו אלימות גואה – בפוליטיקה, ברשתות החברתיות, במגרשי הכדורגל ובתוך המשפחה.

העקרונות של בוורידגי עדיין עומדים בעינם. הרי ככל שגדלה הרווחה הארצית והעולמית, אין סיבה שאיש יסבול ממחסור, ממחלה, מהזנחה, מבורות ומאבטלה. אולם מערך הרווחה שנועד להבטיח זאת נכשל וקורס, וכל ניסיון לתקנו משול לניסיון לתקן את המודל הפטולמאי לתיאור מערכת השמש והכוכבים. מי שרוצה לקיים את המורשת של בוורידגי, שומה עליו להמציא דרך חדשה להשגת היעדים, דרך המותאמת לעולם שאנו חיים בו היום.

בזמן כתיבת שורות אלה נפרדנו משני מנהיגים דגולים בתחום המחקר החברתי: דן כספי, שחקר את עולם התקשורת והפוליטיקה, וזאב צחור, שחקר את תולדות הציונות ואת האנשים שעיצבו אותה. שניהם ידעו לבחון את האמת ולשקף אותה בעין חדה וביקורתית וללא פשרות. שניהם גם ידעו לקחת תפקידים מנהליים ולקדם את החברה שאנו חיים בה. הם יחסרו לנו. יהי זכרם ברוך.

יונתן אנסון,

עורך ראשי